

Василь Расевич

ВІД ІМЕНІ НАРОДУ Політика пам'яті в розбалансованому суспільстві¹

Якщо коротко глянути на останні 25 років української історії, а особливо на те, як із перманентним успіхом відбувалася адаптація старої радянської системи до потреб сучасної незалежної держави, то стане очевидним, чому незалежна Україна перетворилася на такого собі радянсько-національного покруча. Наприклад, проводиться гучна кампанія за дерадянізацію суспільства, а влада в державі здійснюється через ради, тобто, по суті, залишається радянською. Хіба не абсурд, коли постанови про дерадянізацію ухвалюють ради?

І для чого взагалі ті ради, якщо від них мало що залежить? Не залежить, як виявилось, навіть перейменування міст, сіл, площ і вулиць. І чому центральна влада в Києві так не довіряє регіонам, що не дозволяє навіть найменшої ініціативи? І чому влада в Києві, яка говорить від імені абстрактного народу, при безпосередньому наближенні до реальних людей на місцях перестає його чути?

Кампанійщина – ознака радянськості

Дивно, але чомусь навіть добре освічені люди часто не приділяють уваги прямим значенням слів. От ведеться в Україні боротьба за декомунізацію, знищуються пам'ятники та меморіальні дошки радянської доби, перейменовуються міста, вулиці, площі. І майже все правильно, за винятком нищення справжніх мистецьких творів. Але правильно, знову ж таки, тільки з формальної точки зору. Річ у тім, що за поняттям «декомунізація» криється набагато більше, ніж спроби усування комуністичних ідеологічних конструктів з українського публічного простору. Якщо уважно придивитися до цієї політики, то побачимо, що справу маємо з дерадянізацією і навіть дерусифікацією. Очевидно, що дореволюційні російські письменники нічого спільного з комуністичним режимом не мали. Хоч зрозуміло, що й більшовики, коли «опановували» новоодобуті території, відразу бралися за перейменування і швиденько маркували простір на росій-

сько-комуністичний лад, а для цього інструменталізували навіть «старорежимні» прізвиська. При цьому робилося це без будь-якого огляду на думку місцевого населення.

На жаль, і від сучасних декомунізаторів часто доводиться чути закиди, мовляв, а чому ви не протестували, коли комуністи в директивному порядку змінювали всі попередні назви? Вони ж не питали вашої думки? Дивна логіка, бо так можна скотитися й до запитань, чому ви допустили в себе комуністичну владу, чому масово не бунтували проти Голодомору, чому лягли під Сталіна, чому вітали Гітлера і ще багато «чому». І все ж у такому підході криється одна дуже важлива спільна риса для радянської та сучасної української комеморативної політики. Ця риса – кампанійщина.

Радянська кампанійщина була елементом комуністичної політичної культури, коли людина – ніщо, якийсь там малесенький гвинтик у велетенському механізмі. Коли право на істину має тільки провід комуністичної партії, в якому постійно проводяться чистки, щоб відбити назавжди в людей ініціативу та право на власну думку. Сучасна ж кампанійщина продиктована не тільки нагальністю проблеми, ніхто й не сумнівається в потребі подолання комуністичних рудиментів, але і страхом, що мешканці можуть оговтатися та вчинити опір. Або ж якщо затягувати процес і вагатися, то можна і до передчасних парламентських виборів дотягнути, на яких хтозна хто переможе. А це, як показує недавня українська історія, може призвести до суттєвого розвороту в історичній політиці держави.

Ще однією з ознак кампанійщини є присвоєння центром права говорити від імені абстрактного народу, який нібито вже виробив на все свою одностайну думку, уклав правильник-цитатник і делегував його якомусь конкретному інституту. Якщо ознайомитися з таким «правильником», а точніше «неправильником» Українського інституту національної пам'яті (список рекомендованих до вилучення з публічного простору в рамках декомунізації), то багато ініціатив нагадають нам сумну радянську практику або ще гірше – хунвейбінів часів культурної революції в Китаї.

¹ Уперше опубліковано на сайті Zaxid.net 08.09.2016 р.

Додекомунізувати!

У наскрізь декомунізованій Львівській області не знайшлося нічого кращого, як перейменувати село Андріївка (бо на честь комуністичного діяча) на милозвучні Мармузовичі. Упевнений, що місцеві мешканці навіть не задумувалися, на честь якого Андрія назване їхнє село. Якщо б провести опитування, то, напевно, ніхто не згадав би директора МТС Андрєєва, ім'ям якого більшовики назвали село 1946 року. Більшість, певно, розповідала б про апостола Андрія Первозванного. Але ні, УІНП наполіг на історичній назві Мармузовичі. Проте виникає питання: а чому не Ферлеївка? Воно колись також так називалося.

Підозрюю, що такий варіант не розглядали тільки тому, що власник села Фірлей був магнатом та ще й на додачу кальвіністом. Ні, ім'ям магната та ще й протестантського справжнє українське село називатися не може. І тут зійшлися у клінчі володар патенту від абстрактної нації на правильну історію (УІНП) і реальний народ у вигляді місцевих мешканців. Селяни не захотіли бути мармузовичанами і висловили протест, але хто ж їхній писк почує?

У Волинській області перейменовували два населені пункти, але в обох випадках справа закінчилася скандалом. Село Жовтневе (яка страшна комуністична назва) УІНП порадив Верховній Раді перейменувати на Сусваль у пам'ять про 24-річного односельчанина Петра, який загинув у зоні АТО. Але, вшановуючи молодого героя і намагаючись зберегти про нього пам'ять, усе ж не варто було вдаватися до відверто радянської комеморативної практики. Пересварилося все село, а батько Петра Сусваля категорично заявив, що він проти перейменування і проти вулиці імені свого сина. Тепер волиняни змушені звертатися до Верховної Ради із проханням скасувати нову-стару назву і назвати їхнє село Світанкове.

До скандалу дійшло і в перейменованому селі Маяки (ще страшніша комуністична назва), якому повернули історичну назву – Княгининок. Гарна назва, але люди проти і мають на це право. Проте й УІНП не поступається, бо як вони сміють не погоджуватися і зривати плани декомунізації всієї країни?

Жарти жартами, але найгірше в цих історіях те, що українська влада мало чим відрізняється від радянської. Ті ж самі директиви та кампанійщина, де нема місця для звичайного здорового глузду. І знову бачимо, як репрезентанти абстрактного народу не хочуть зауважити позицію конкретних людей, яким із тими назвами жити. Погодьтеся, але таку впертість Києва зрозуміти важко.

Ще одним прикладом варварської кампанійщини може стати історія західноукраїнського письменника та філософа-логіка Степана Тудора. Спочатку в межах політики декомунізації закрили меморіальну таблицю на місці загибелі двох

письменників – Гаврилюка і Тудора, а потім зняли і саму дошку. Але ще сумніша доля пам'ятника Тудорові. Вандали проявили себе в недолугій політичній пар-акції. Адже країні, де йде війна, панує корупція і відсутні реформи, нема іншої можливості проявити себе, ніж почати руйнувати постамент. Якби не дії поліції, то Тудора давно вже здали б на кольорові метали, а згодом переплавили б на якогось із націоналістичних діячів. Хоч Тудор не довго втримався, днями міська влада змушена була його демонтувати.

Ця історія показала, що неконтрольована політика комеморації у Львові, яка часто відбувається за ініціативою та під тиском натовпу, мала б наразі закінчитися. Але не закінчується. А коли закінчатися радянські сліди в публічному просторі, то розпашілий натовп, напевно, знайде собі інших ворогів у камені та бронзі. Поляків, наприклад.

«Із глаз долой – із сердца вон»?

І все це стосується Західної України, де декомунізація відбулася більше двадцяти років тому. А що говорити про Центр, Південь і Схід? Безумовно, у цих регіонах потрібно провести масштабну декомунізацію, перш за все через велетенський масив ретроградних назв. І тут виникає величезна проблема: іменами яких нових героїв називати міста, вулиці, площі? І чи варто зациклюватися на історичних персоналіях, особливо, якщо вони не тільки чужі місцевим жителям, а на додачу ще й функціонують у колективній свідомості як антигерої? Циркулярне насаджування з Києва обов'язкових до вшанування героїв може на якийсь час змусити незгідних затаїтися, замовкнути. Але нема жодної гарантії, що за першої ж нагоди ці люди не проголосують за ту політичну силу, яка знову ж таки обіцятиме не економічні та соціальні зміни в країні, а повернення історичних героїв.

Схід і Південь у плані історичної політики більше мімікрують та вдаються до відвертих хитрощів у відносинах із Києвом. І все це тримається купи тільки тому, що існуванню української держави є серйозна загроза. Перейменованний Дніпро – не менш патріотичний за Київ. Кропивницький довів десятками полеглих героїв, що готовий захищати суверенітет держави. А що має на меті Київ, коли ігнорує позицію цих міст навіть щодо того, як би ті хотіли називатися? Не доросли? Недостатньо патріотичні чи не відповідають якомусь таємному канону?

Проблема полягає також у тому, що Київ, а точніше УІНП, намагається циркулярно поширити ареал націоналістичних героїв на всю державу, які, що гріха таїти, мають західноукраїнське вираження. А тому у Дніпрі з'явилися вулиці Романа Шухевича, Євгена Коновальця, Олени Теліги, Василя Кука і навіть Дмитра Донцова. Насправді УІНП тут нема чому дуже тішитися. По-перше, місцеві жителі мають про цих історичних персонажів свою

думку і ще не швидко з нею розпрощаються, якщо таке колись узагалі станеться. Швидше за все, ці назви набудуть абсолютно десакралізованого значення типу того, що сталося в Києві, коли водій маршрутки запитує у пасажирів: «На Телегі виходят?» По-друге, цілком можливо, що дніпровці або одесити сприймуть таке нав'язування чужих їм імен як своєрідне «упокорення» центром бунтівної периферії. Мовляв, що, проковтнули? З вами інакше й не можна. Тоді це тільки питання часу. Але за таких підходів перспективи нашої держави неймовірно звужуються.

Обряд свого роду «упокорення» через директивну історичну політику є також небезпечним через можливі внутрішні та міжнародні наслідки. Для прикладу, і в Дніпрі, і в Одесі (в Одесі директивним розпорядженням Міхеїла Саакашвілі) з'явилися вулиці Дмитра Донцова. Донцов відомий своїми націоналістичними, майже расистськими ідеями. Він є автором концепції українського інтегрального націоналізму, який узяла на озброєння ОУН і вчинила на Волині 1943 року етнічні чистки проти поляків. Він так само відомий і переконаний антисеміт. Ці положення не потребують особливо го доведення, просто варто взяти до рук його твори, розгорнути на будь-якій сторінці і переконатися.

Залишається спитати: а для чого це було робити в Дніпрі й Одесі? Може, хтось у цих двох містах виступав із відповідною ініціативою? На бажання яких «трудолюбців» в містах, відомих своєю єврейською діаспорою, з'явилися вулиці, названі ім'ям цього печерного антисеміта? І чого хотів досягти Київ такими вибриками в історичній політиці? Указати «неповносправним» на їхнє справжнє місце? На всі питання можна відповісти з упевненістю: тільки не заради консолідації української політичної нації на такому важливому етапі й жодним чином не для інтеграції Дніпра й Одеси в Україну.

Ще раз дозволю собі повторити: історична політика в нормальній державі проводиться задля консолідації суспільства, а не роз'єднання. Політика пам'яті в такому розбалансованому суспільстві, як українське, має спрямовуватися на примирення пам'ятей, а не на загострення антагонізмів. Наразі центральний уряд легковажить цим важливим напрямком політики, віддаючи його на відкуп людям заідеологізованим та не зовсім компетентним. Людям, які навіть декомунізацію проводять за формальним принципом і на основі російської приказки «із глаз долой – із сердца вон». Але в житті так не буває. Треба усунути причину, а не боротися з наслідками.

